

МОВА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА В КОНКРЕТНОМУ ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

У статті розглядається мова як соціокультурний феномен в конкретно-історичному дискурсі. Підкреслюється виняткова важливість мови як для окремої людини, так і для суспільства в цілому.

Ключові слова: мова, мовлення, мислення.

В статье рассматривается язык как социокультурный феномен в конкретно-историческом дискурсе. Подчеркивается исключительная важность языка как для отдельного человека, так и для общества в целом.

Ключевые слова: язык, речь, мышление.

The article examines the language as social and cultural phenomenon in the certain historical dimension. The author argues the particular role of the language for the individual as well as the society.

Keywords: language, speech, thinking.

Споконвіку люди усвідомлювали важливість мови. Це можна помітити уже у Рігведі – давньоіндійському тексті, де згадується про богиню Мови, яка представлена тут як загальна життєва сила. Або звернімося до християнства, де Євангелія від Іоанна починається фразою: "На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово" [1].

Безперечно, таке ставлення до мови було наївним, але не безпідставним, що з часом довели вже наукові дослідження. Вони на значному емпіричному та теоретичному матеріалі показали, що мова відіграє провідну роль у житті як окремої людини, так і суспільства. Поширеною є думка, про те, що завдяки мові людина стала людиною і саме володіння мовою вирізняє її з представників тваринного світу. Тому вчені завжди віддавали належне мові як засобу комунікації та необхідній умові функціонування культури.

З виділенням науки, передусім філософії, в особливий вид діяльності загальнолінгвістичні проблеми стають предметом дослідження вчених, мислителів. Так, давньогрецькі філософи сперечалися про те, чи назви речей існують від природи, чи вони є продуктом конвенціональності.

Греки створили граматику, яку можна вважати праматір'ю усіх європейських граматик. Спроби осмислення значення слів можна відмітити, починаючи з Гомера та Гесіода. Спершу панувало переконання про наявність нерозривного, природного зв'язку між словом і позначеним ним предметом, що корениться у міфологічному мисленні. Греки вірили, що у кожного предмета є дві назви – у мові богів і у мові смертних. У філософії 5 ст. до н. е. починають висуватися твердження про чисто умовний зв'язок між предметом і його назвою. Платона вважають одним із найяскравіших представників античної філософії мови. У діалозі "Кратил" він розмірковував про мову, її виникнення, розвиток і значення, порушував питання про форму та зміст мовних одиниць, зібрав всі відомі на той час думки про природу мови і спробував їх впорядкувати.

Платон прагнув ретельно проаналізувати мову та проблеми, які виникають при зверненні до неї як до предмета дослідження. Він визнає не прями, а віддалені зв'язки слова з предметом і визнає можливість використання імен за звичкою і договором. Це і є основні моменти діалогу.

Арістотель захищає умовний зв'язок між річчю і її ім'ям, а також між словом і уявленням, якому відповідає слово, між звуками і літерами.

Антична філософська думка у ранньосередньовічний період отримала продовження у християнських філософсько-богословських пошуках "отців церкви" – представників ранньої, середньої та пізньої патристики (II–VIII ст. : Ориген, Климент Александрійський, Василій Великий, Григорій Богослов, Григорій Нисський, Августин Блаженний, Боецій та інші). Вони розглядали мову як важливіший атрибут людини, приділяючи велику увагу комунікативній і пізнавальній функціям мови, зв'язку мови з мисленням, походженню мови. Разом з тим, учення про мову представників патристики виступало як складова частина богослов'я, як компонент цілісного середньовічного бачення світу.

Християнська доктрина трактувала володіння мовою як найважливішу відмінність людини від тварини. Її сутність бачилась у єдності "тіла" та "душі", а сутність мови – у єдності "тілесних" звуків і значень.

Функції мови визначаються через її призначення відкривати іншій людині свої думки, учити інших і зафіксувати дещо у своїй пам'яті. Мова розуміється як засіб об'єктивної, дискретного уявлення і пізнання світу. У структурі мовного акту вважається обов'язковим наявність мовця, слухача і повітряного середовища, в якому може розповсюджуватись звук.

Не можна не зазначити, що спочатку праці по граматиці розумілись як придатні для будь-якої мови. Точніше, перед їх творцями не виникало питання, чи придатна дана граматика для однієї мови чи для будь-якої іншої. І закони, виведені для рідної мови, здавалися всезагальними. Цікаво, що просвітителі багатьох народів вважали можливим і саме собою зрозумілим просто перекладати граматику з однієї мови на іншу, вважаючи, що вона буде успішно слугувати у цьому випадку у якості граматики мови, на яку вона перекладена [2].

Можливо, не випадковим є той факт, що усвідомлення відмінності відбулося передусім на рівні звуків і літер, тобто одиниць, які не мають власної семантики. Що ж стосується одиниць з власною семантикою – словарних та граматичних, – то довгий час здавалось, що, не дивлячись на формальну відмінність, вони єдині за своїм змістом, а отже, граматика може бути універсальною, придатною для всіх мов, лише приклади у ній, мислимі всього лише як формальні оболонки семантичних одиниць, необхідно підставляти різні. Такому переконанню сприяла та обставина, що у межах європейської лінгвістичної традиції на протязі довгого часу розглядалися передусім граматики споріднених індоєвропейських мов, а мови, далекі за своїм ладом від індоєвропейських, залишалися поза сферою інтересів європейських лінгвістів [3].

Думка про можливість експлікувати відкрито логічні основи всього того, що є спільного між всіма мовами, тобто логічно обґрунтувати зага-

льність граматики, отримала втілення у відомій французькій "Загальній (універсальній) раціональній граматиці", відомій по імені абатства поблізу Парижу – Пор-Рояль, де вона була видана у 1660 році. Творці цієї граматики Клод Лансло та Антуан Арно чітко визнали наявність у мовах спільних закономірностей і шукали це загальне, з одного боку, порівнюючи вже згадувану тріаду привілейованих мов – грецьку, давньоєврейську і латину – і "вульгарні" мови, такі, як французька та німецька, а з іншого боку, створюючи правила дедуктивно-логічним шляхом [4].

Мова органічно увійшла у сферу досліджень новоєвропейських філософів разом із переміщенням їх інтересів у бік гносеології (так званий "епістемологічний поворот"). Визначаючи велику роль мови у пізнанні, філософи ще з XVII ст. звернули увагу на труднощі, пов'язані з неправильним застосуванням слів. Так, Френсіс Бекон – видатний філософ Нового часу, відомий нам, в першу чергу, своїм відкриттям ідолів – вроджених і набутих особливостей людського розуму, які відвертають нас від істини, заважають нам бачити цей світ таким, яким він є насправді. Ф. Бекон виділяє чотири різновиди ідолів: ідоли роду, ідоли печери, ідоли театру та ідоли, яких найбільше боявся Ф. Бекон і які найбільше цікавлять нас – це ідоли площі (ринку). Ідоли, які виникають з трьох тривіальних фактів: люди – істоти соціальні; люди не можуть жити поза спілкуванням; люди спілкуються за допомогою слів. У людську свідомість проникають ті чи інші мовні терміни, які викривляють логіку, оскільки слова відображають не те, що є насправді, і використовуються не лише для пізнання, а також для приховання істини. Через слово суспільство впливає на кожного свого представника. Від розуміння смислу і значення слів напряму залежить суб'єктивний образ об'єктивного світу, а, відповідно, поведінка людини. Через наповнення слів тим чи іншим змістом (уявленнями, образами; істотними, понятійними ознаками), можна допомогти людині осягнути істину. А можна дезорієнтувати, збити з пантелику, перетворити в об'єкт маніпуляції. "Люди об'єднуються мовою. Слова ж встановлюються відповідно до розуміння натовпу. Тому погане і безглузде встановлення слів дивним чином пригнічує розум" [5].

У філософській системі Томаса Гоббса, представника філософії Нового часу, вчення про мову відіграє надзвичайно велику роль. І не лише гносеологічну. Мова – головний культуротворчий чинник, вона виводить людину з її тваринного стану. Мова також є необхідною передумовою суспільного життя і вирішальним фактором утворення держави.

Сам мовний досвід неначе розпадається у Т. Гоббса на два рівні. Перший з них є по суті психологічним. Безкінечна кількість образів-думок, які виникають у кожної людини як прямий наслідок впливу на них зовнішніх факторів, безслідно зникли б з її свідомості, якщо б не були закріплені у найрізноманітніших словах, які неначе переводять внутрішню мову у мову зовнішню. Загальне вживання мови полягає у тому, аби перевести нашу внутрішню мову у словесну, чи зв'язок наших думок – у зв'язок слів. Користь від цього, за Т. Гоббсом, подвійна. Перша – це реєстрація ходу думок. Наші думки мають здатність зникати з пам'яті,

примушуючи нас, таким чином, поновляти увесь процес їх формування наново. Однак, думки, які зникли, можуть бути знову поновлені у пам'яті за допомогою тих слів, якими вони були позначені. Перше застосування імен полягає, таким чином, у тому, що вони слугують мітками для пригадування. Друге – у тому, що багато людей, які користуються одними і тими ж словами, діляться один з одним своїми думками про кожну річ, а також своїми бажаннями, побоюваннями та іншими почуттями. У силу їх використання Т. Гоббс і називає їх знаками.

Джон Локк – один з основних представників англійського емпіризму. Вчення Локка про мову пов'язане з його теорією абстракції. Згідно Локку слова стають загальними, оскільки вони стають знаками загальних ідей. Усі абстрактні загальні ідеї – витвори розуму. По ступеню точності Локк розрізняє три види безперечного знання: споглядальне чи інтуїтивне, демонстративне і чуттєве. Локк вважає, що нездатність розуму отримати зрозуміле і виразне знання зовсім не означає, що людина приречена на повне незнання. Завдання людини – знати те, що є важливим для її поведінки, а таке знання є цілком доступним для неї.

Іммануїл Кант – визначний німецький філософ, родоначальник німецької класичної філософії. Згідно І. Канту, мислення базується на вроджених закономірностях, які експлікуються формальною логікою. У людській психіці наявні такі структури, які, як магніти, притягують і наче "всмокчують" інформацію ззовні. Потім знання з глибинних структур інтелекту виводиться назовні за допомогою мови. Глибинна структура інтелекту спільна для усіх людей і мов, але, об'єктивуючись, вона вибирається у різноманітні мовні форми [6].

У Іммануїла Канта й Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля свідомість є функцією мислення, а саме функцією мислення розсудку. При цьому у Гегеля явно розрізняється понятійне мислення і мовна свідомість. За Гегелем, мова є витворенням думки. Відповідно, основна функція мови полягає у вираженні розумового змісту, тобто головною Гегель вважає експериментальну функцію мови, яка підпорядковує собі функцію комунікативну. З цього випливає, що пізнавальна функція мови підкоряється пізнавальній діяльності мислення, яке у своїй основі має особливу позамовну форму. Мова лише репрезентує думку [7].

На думку Гегеля, на користь пріоритету мислення над мовою свідчать граматичні форми слів, що вказують на свій вихідний прообраз – відповідні форми мислення. Мислення наче "одягається" у слова [8].

Розвиток мови сприяє розвитку свідомості, і навпаки. Цей процес єдиний, хоча і диференційований. Забувати про єдність – означає перетворювати мову у дещо зовнішнє, скоріш, маскуючи думку, а не стимулюючи її розвиток.

У працях великого німецького мовознавця – мислителя В. фон Гумбольдта, які з'явилися у 20–30-і роки XIX століття, загальнолінгвістична проблематика отримала розгорнуте висвітлення. "Мова є орган, що утворює думку" [9]. Це положення, дане мовознавству В. Гумбольдтом лежить в основі нового напрямку. Думка, діяльність цілком внутрішня і

суб'єктивна, в слові стає чимось зовнішнім і відчутним, стає об'єктом, зовнішнім предметом для самої себе і через слух вже як об'єкт повертається до свого первісного джерела. При цьому думка не втрачає своєї суб'єктивності, тому проголошене мною слово залишається моїм. Таким чином, вже при самому народженні слова в ньому виявляється протилежність мовлення і розуміння.

Думки Гумбольдта вплинули на лінгвістичну думку таких великих мовознавців, як Август Шлейхер, Олександр Потебня, Іван Бодуен де Курдене. Геніальність Гумбольдта полягала не стільки у тих конкретних рішеннях, які він пропонував, скільки у тому, що він зумів поставити центральні проблеми загального мовознавства [10].

Український вчений, філолог, мовознавець, фольклорист, етнограф Олександр Потебня на українському ментальному ґрунті творчо розвинув деякі оригінальні ідеї В. фон Гумбольдта, тісно пов'язаного у своїй творчості з філософськими ідеями німецького романтизму.

Свої наукові розвідки О. Потебня почав з відповіді на питання, поставлені в німецькій філософії й мовознавстві, зокрема В. Гумбольдтом. Головне з них – питання про відношення мови до мислення, яке, в свою чергу, ставить інше – про походження мови і підводить до того, що спроба усвідомити початок людської мови неможлива без з'ясування значення слова для думки і ступеня його зв'язку з душевним життям взагалі. Перш, ніж відповісти на ці питання, зауважимо, що В. Гумбольдт за своєю філософською орієнтацією є послідовником І. Канта. Щодо його філософської концепції мови це означало, що вона як явище не є чимось відокремленим від мислення, кінцевим. Мова є сутністю мислення, вона є мисленням, яке не копіює це буття, але, за висловом І. Канта, у "трансцендентному співвідношенні із цим буттям" творить своє власне буття. Вона – енергія, і тому, твердив В. Гумбольдт, "завдяки взаємозалежності думки і слова є очевидним, що мови не є засобами вже доведеної правди, але значно більше, – засобами ще попередньо не відомої правди. Їхня відмінність є різницею не звуків і знаків, а світобачення" [11].

О. Потебня цілком поділяє сформований на тлі німецької класичної філософії під безпосереднім впливом ідей німецького просвітництва, особливо Й. Г. Гердера, погляд В. Гумбольдта, за яким мова – це не мертвий витвір, а діяльність, тобто сам процес виробництва, де мова є вічно повторюваним зусиллям духу зробити членороздільний звук виявленням думки. Погоджуючись із В. Гумбольдтом саме у цьому, О. Потебня водночас окреслив поняття "дух" антропологічно, а не метафізично, як це робив В. Гумбольдт. Чому? Тому що, пояснював О. Потебня, коли "мова є витвором духу, то вона, по-перше, не самостійна щодо останнього, зв'язана з ним, а не божественно вільна; по-друге, вона потребує єднання з духом, але відмінна від нього; по-третє, її походження від народного духу є суто людське" [12]. З цього слідує, що в розумінні О. Потебні "дух" – це "свідома розумова діяльність, яка передбачає поняття, що творяться тільки за допомогою слова" [13]. Отже, тут йдеться про визначення не стільки мови, а мовлення, як воно кожний раз промовляється; але, власно кажучи,

тільки сукупність таких актів мовлення є мовою. У власному розумінні мова полягає в самому акті свого дійсного прояву.

Мова постає як необхідна передумова думки окремої людини, навіть коли вона перебуває в повній ізоляції, оскільки поняття утворюються тільки через слово, а без понять неможливе дійсне мислення. Однак відомо, що мова розвивається лише в суспільстві і не просто тому, що людина завжди є частиною цілого, до якого належить, але й тому, що людина розуміє саму себе тільки випробувавши на інших людях зрозумілість своїх слів. Взаємозв'язок мовлення і розуміння поглиблює протилежність об'єктивності і суб'єктивності: об'єктивність посилюється, коли той, хто говорить, чує із чужих вуст своє власне слово, а суб'єктивність при цьому не тільки не втрачається, а навпаки, підноситься, бо думка в слові перестає бути виключно належністю однієї особи, від чого відбувається, так би мовити, "розширення" суб'єкта. Власна думка стає надбанням інших. Якщо з боку протилежності мовлення і розуміння мова є посередником між людьми і сприяє досягненню істини в суто суб'єктивному колі людської думки, то, з іншого боку, вона є середньою ланкою між світом предметів, що пізнаються, і тим, хто пізнає, і в цьому плані поєднує в собі об'єктивність і суб'єктивність. Зазначимо, що у В. Гумбольдта співвідношення суб'єктивного та об'єктивного в мові було проблемою антропологічною, розв'язати яку в межах історичної дійсності було неможливо. У О. Потебні, завдяки його широкій і глибокій обізнаності зі слов'янським фольклором, це співвідношення цілковито узагальнене від колективної чи народної душі [14].

Із зазначеного вище О. Потебня робить фундаментальний висновок: "Мова – це засіб не стільки виражати готову істину, скільки відкривати раніше невідому – по відношенню до того, хто пізнає, вона є щось об'єктивне, а по відношенню до світу, що пізнається, – суб'єктивне" [15]. Евристична функція мови полягає у тому, що вона є одним із наймогутніших засобів наближення і досягнення об'єктивності думки, тобто істини. Об'єктивність (узгодження думки з її предметом) залишається метою домагань людини тому, що вона веде до пізнання не тільки світу, а й самого себе. І те, й інше перебуває у взаємозалежності.

Ф. де Соссюр – один з видатніших лінгвістів ХХ ст. Він вперше в історії лінгвістики заявив про необхідність розрізнення мови і мовлення. Як ми вже розглянули, проблема співвідношення мови і мовлення вперше була поставлена Гумбольдтом, потім її розглядав Потебня. Соссюр окреслив відмінності між мовою і мовленням. Мова, за ним, є соціальним елементом мовленнєвої діяльності, зовнішній відносно індивіда, той не може ані створювати мову, ані змінювати її. Мова як соціальний продукт засвоюється кожним індивідом уже в готовому вигляді. Визнаючи соціальний характер мови, Соссюр наголошує на її психологічній природі: мова – це сукупність асоціацій, наявних у мозку й скріплених колективною домовленістю. На відміну від мови мовлення завжди індивідуальне, воно є "індивідуальним актом волевияву й розуміння". У мовленні немає нічого колективного, його прояви – індивідуальні й миттєві. Мова

протистоїть мовленню як потенція його реалізації. Мова потенційно існує в мозку індивіда у вигляді граматичної системи й словника; реалізація цих потенційних можливостей відбувається в мовленні, у використанні засобів мови з метою комунікації. На відміну від нестійкості й одноразовості мовлення, мова стійка й довговічна. Мова відрізняється від мовлення, як "істотне від другорядного і більш-менш випадкового". Істотними є нормативні факти мови, закріплені мовною практикою, другорядні й випадкові – коливання й індивідуальні відхилення в мовленні. Враховуючи зазначені чинники, Соссюр вимагає окремо вивчати кожен бік мовленнєвої діяльності, пропонуючи розрізнити лінгвістику мови й лінгвістику мовлення, яка має другорядне значення.

Соссюр пише: "Розділяючи мову і мовлення, ми тим самим відділяємо: 1) соціальне від індивідуального; 2) істотне від другорядного і більш чи менш випадкового". І далі: "Мова не є функція суб'єкта, що говорить, вона – продукт, пасивно реєстрований індивідом; вона ніколи не передбачає попередньої рефлексії, і аналіз у ній виступає лише в області класифікуючої діяльності. Навпаки, мовлення є індивідуальний акт волі і розуміння, у якому необхідно розрізнити: 1) комбінації, за допомогою яких суб'єкт, що говорить користується мовним кодом з метою вираження своєї особистої думки; 2) психофізичний механізм, що дозволяє йому об'єктивувати ці комбінації" [16].

XX століття називають "лінгвістичним поворотом" у філософії. Як влучно висловився видатний німецький філософ, представник філософської герменевтики Ганс-Георг Гадамер, "мова у філософії XX століття зайняла таке ж саме місце, яке у класичній філософії займала проблема свідомості". І дійсно – до аналізу мови як основоположної філософської проблеми в XX столітті звертаються і представники аналітичної філософії, і логічні позитивісти, і феноменологи, і герменевти, і структуралісти, і багато хто з інших напрямків філософської думки. Все це знайшло відображення навіть у такому терміні, як "лінгвістичний поворот у XX столітті", авторство якого провідний сучасний американський філософ, теоретик постмодернізму Р. Рорті пов'язує з іменами Густава Бергмана (колишнього члена "Віденського гуртка", який в 30-ті роки емігрував до США і там продовжував свою філософську діяльність) та Джона Хокінга (який написав книжку "Чому мова є настільки важливою для філософії?") [17]. Традиційно вважають, що всі філософи-постмодерністи здійснили такий "лінгвістичний поворот". Мова стала новою площиною філософських змагань між модерною і постмодерною традиціями. За допомогою "лінгвістичного повороту" можна продемонструвати певну наступність, спадковість у розвитку філософії від модерну до постмодерну [18].

Термін "лінгвістичний поворот" описує ситуацію, що склалася у філософії у першій третині – середині XX століття, і позначає момент переходу від класичної філософії, що розглядала свідомість як вихідний пункт філософування, до філософії неklasичної, котра виступає з критикою метафізики свідомості і звертається до мови як до альтернативи картезіанського *cogito*. К. Пряженцева на рівні метафори сутність лінгві-

стичного повороту виражає наступним чином: мова стає умовою інтелектуальності будь-якої реальності, відповідно будь-який елемент життєвого світу людини може бути досліджений за законами знакових утворень. Лінгвістичний поворот у філософії є поворотом філософів від рефлексії над суб'єкт/об'єктивними схемами до аналізу світу як дискурсу. Лінгвістичний поворот не позначає ані зміни проблематики філософії (коли мова вперше стає предметом філософського дослідження), ані зміни внутрішнього дисциплінарного поділу філософії (коли вся сучасна філософія перетворюється на філософію мови). Лінгвістичний поворот мав першочерговий вплив саме на парадигмальні основи філософування та ініціював процес трансформації класичної парадигми філософування [19].

Людвіг Вітгенштайн звернувся до розгляду мови як об'єкта гри. У своїх "Філософських дослідженнях" він намагався представити весь процес уживання слів у мові в якості однієї з тих ігор, за допомогою яких діти опановують рідною мовою. Такі ігри він називав "мовними іграми": "Мовною грою я буду називати також єдине ціле: мову і дії, з якими вона переплетена". Таким чином, на перший план висувається не стільки когнітивна (зв'язок з мисленням), скільки інструментальна (зв'язок з дією і впливом) функція мови [20].

Л. Вітгенштайн вважав, що мова і життя, взаємодіючи, спираються на певні соціальні регламенти. Його основна ідея полягає в тому, що природна мова, якою говорять люди даної нації, у тому числі і вчені будь-якої спеціальності, є гра. Вони перестають відрізняти її від реальності, тому що мова "зачаровує" людей. Речення в такому трактуванні перестають бути носіями деяких знань, вони лише "пропонують людям ті чи інші погляди і думки, спонукають їх до яких-небудь дій". І якщо мова – це гра, то, згідно Л. Вітгенштайну, припустимі і довільні зміни її структури з метою її "терапії".

Л. Вітгенштайн доводив, що мовні ігри – це форми самого життя і що не тільки мова, а сама реальність, яку ми сприймаємо тільки через призму мови, є сукупністю мовних ігор [21].

Основними представниками феноменологічного напрямку філософії ХХ століття є Е. Гуссерль – засновник даного напрямку, М. Гайдеггер, Г. Шпет, М. Мерло-Понті та Р. Інгарден. Феноменологи на перше місце ставлять аналіз роботи свідомості. Мова виявляється знаковим вираженням роботи свідомості. Важливо, щоб висловлювання були переконливими знаками вироблених свідомістю зразків.

Представниками філософської герменевтики є Г.-Г. Гадамер – засновник напрямку, Ю. Габермас, Поль Рікер.

Головною тезою гадамерівської герменевтики є положення: "Буття, яке може бути зрозумілим, є мова". Саме ця теза висвітлює герменевтичний характер онтології Гадамера.

Гадамер приймає тезу, витоки якої можемо знайти ще у В. Гумбольдта, а саме: тільки мова, яка є невлливою для раціонально-поняттєвого мислення, необмеженою, творчою, рухливою – саме мова, а не мислення чи свідомість, – відображає сутнісні структури буття. Саме

тоді мова набуває у Гадамера універсального статусу як "середовище", що охоплює всі види людської діяльності і в якому тільки й може проводитись філософське дослідження буття. Людина живе у світі багато в чому завдяки самій мові. Мова засновує і виражає для людини те, чим є для неї світ. Людина саме й відрізняється від усіх інших істот тим, що відноситься до світу вільно, і ця свобода виражена саме у мовній будові світу. Ця свобода відношення до світу не означає, що людина полишає оточуючий світ – вона стає до нього в іншу позицію, у вільне дистанційоване відношення, здійснення якого завжди проявляється у самій же мові [22].

Отже, Гадамер встановлює всезагальність мови як середовища, в якому охоплюється все розмаїття людського досвіду. При цьому і рівень чуттєвого сприйняття світу, і рівень теоретичного мислення, які виявляють певну дійсність світу, стають можливими лише завдяки мові, бо тільки вона розкриває дійсне відношення людини до світу в його цілісності, завдяки чому, власне, уможлиблюється наука і будь-які інші форми осягнення світу людського буття.

Таким чином, для Гадамера мова виконує роль "посередника" між людиною і буттям, бо саме в мові виражає себе сам світ [23].

Щодо структуралізму, то це інтелектуальний рух, для якого характерне прагнення до розкриття моделей, що лежать в основі соціальних та культурних явищ. Методологічним зразком для структуралізму є структурна лінгвістика – найбільш впливовий у ХХ столітті напрямок в науці про мову.

Клод Леві-Строс – французький етнограф, соціолог, творець структурної антропології. Мова для К. Леві-Строса виступає основою суспільства і культури. Мова являє собою не лише факт культури, що відрізняє людину від тварини, але й факт, завдяки якому встановлюються й назажди закріплюються усі форми соціального життя. Разом з тим, мова є не лише основою суспільства й культури, але й моделлю для вивчення і пояснення усіх соціальних та культурних явищ.

Ролан Барт – французький філософ-постструктураліст. На думку Р. Барта усе, що є у соціальній дійсності, починаючи від соціальних систем і до сукупності різноманітних предметів, має мовну основу, оскільки колись було якось назване, позначене. Сенс є лише там, де предмети чи дії названі; світ позначуваних предметів є світ мови. Мова несе у собі соціальні установки, вона не може бути змінена чи безпідставно створена окремим індивідом. Мова є колективним договором, що забезпечує комунікацію. Мовлення, навпаки, є результатом індивідуального вибору, що регулюється традиціями, які дістаються людині від певного колективу.

Отже, мова є головною конституюючою характеристикою людини. Людський інтелект, як і саму людину, не можна помислити поза мовою і мовною здатністю до породження і сприйняття мови. Якщо б мова не "втручалась" у всі мисленнєві процеси, якщо вона не була б здатна створювати нові ментальні простори, то людина не вийшла б за межі безпосередньо спостережуваного. Текст, створений людиною, відображає рух людської думки, будує можливі світи, зафіксувавши у собі динаміку думки і способи її уявлення за допомогою засобів мови.

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена, 988–1988. Ювілейне видання з нагоди Тисячоліття христ-ва. – Гуммерсбах, 1988. – С. 1308. 2. Общее языкознание : учеб. пособие для филол. фак. вузов / Н. Б. Мечковская, Б. Ю. Норман, Б. А. Плотников, А. Е. Супрун ; под общ. ред. А. Е. Супруна]. – Мн. : Выш. школа, 1983. – С. 6–7. 3. Там же. – С. 7. 4. Там же. – С. 7–8. 5. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. Т. 2 / Ф. Бэкон ; сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Л. Субботина. – М. : Мысль, 1972. – (АН СССР Ин-т философии. Философ. наследие). – С. 19. 6. Жоль К. Язык как практическое сознание (философский анализ) / К. Жоль. – Киев : Выш. шк., 1990. – С. 34. 7. Там же. – С. 37. 8. Там же. – С. 38. 9. Потебня А. Слово и миф / А. Потебня ; [сост., подгот. текста и примеч. А. Л. Топоркова ; предисл. А. К. Байбурина]. – М. : Правда, 1989. – С. 39. 10. Общее языкознание. – С. 8. 11. Вільчинський Ю. М. Олександр Потебня як філософ / Ю. М. Вільчинський. – Львів : ЛДУ, 1995. – С. 27. 12. Потебня А. Слово и миф. – С. 46. 13. Там же. – С. 52. 14. Вільчинський Ю. М. Олександр Потебня як філософ. – С. 31–32. 15. Потебня А. Слово и миф. – С. 42. 16. де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр ; пер. с фр. А. М. Сухотина ; науч. ред. пер., предисл. и прим. Н. А. Слюсаревой ; послесл. Р. Энглера (пер. с фр. Б. П. Нарумов). – М. : Издательство "Логос". 1998. – С. 19. 17. Бугров В. Проблема співвідношення мови і розуміння (на прикладі концепцій Л. Вітгенштейна та Х.-Г. Гадамера) / В. Бугров, О. Руденко // Мова і культура. Вип. 1, Т. I. Філософія мови і культури. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2000. – С. 29. 18. Загороднюк В. Мова у модерновій та постмодерновій парадигмах. Філософсько-лінгвістичний аналіз феномена мови // Філософ. думка. – 2003. – № 6. – С. 14. 19. Пряженцева К. Лінгвістичний поворот в філософії та його вплив на філософію науки : автореф. дис. ... канд. філос. наук / К. Пряженцева. – К., 2000. – С. 3. 20. Коваленко С. Людячий елемент комунікативної функції мови // Людина. Мова. Культура : матеріали Міжнар. наук. конф., 11 листоп. 2010 р., м. Горлівка. – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2010. – С. 53. 21. Там само. 22. Бугров В. Проблема співвідношення мови і розуміння (на прикладі концепцій Л. Вітгенштейна та Х.-Г. Гадамера) / В. Бугров, О. Руденко. – С. 32–33. 23. Там само. – С. 33.

Надійшла до редколегії 14.12.12